

جایگاه علم در عرصه

پیشرفت

حضرت آیت الله صفایی بوشهری

نماینده ولی فقیه در استان و امام جمعه بوشهر

الله
الرحمن الرحيم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ، سَيِّمَاتِيَّةِ اللَّهِ فِي الْأَرْضِينَ وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى
أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ﴾

﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾^۱

«خداوند کسانی که اهل ایمان و دانایی می‌باشند به درجات والایی می‌رساند و خداوند به آنچه انجام می‌دهید آگاه است»

علم و دانش، آغازی برای حرکت صحیح در جغرافیای کلان حیات دنیایی و فرا دنیایی انسان می‌باشد. علم راه را می‌نماید و هدف را مشخص می‌سازد و پدیده‌ها را کشف و معلوم می‌دارد و قدرت تسخیر و تبدیل و استفاده از اشیاء را ارائه می‌کند.

امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید:

﴿مَا مِنْ حَرَكَةٍ إِلَّا وَأَنْتَ مُحْتَاجٌ فِيهِ إِلَى الْمَعْرِفَةِ﴾^۲

«هیچ کاری نیست مگر اینکه تو به علم و دانایی در آن باره نیاز داری»

علم اقتدار می‌بخشد و توان مدیریت بر محیط پیرامونی را مهیا می‌سازد.

علم مایه بصیرت و توانایی و کلید گنج ثروت و دارایی، پایه مقاومت و طریق استواری و پیشرفت و سازندگی است.

امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید:

﴿الْعِلْمُ حَيَاةٌ﴾^۳

«دانش مایه حیات است»

شرافت علم و قباحت جهل ذاتی می‌باشد بدین جهت

همواره انسان در طول تاریخ حیات خود به دنبال تحصیل علم و وصف دانشوری و دوری از جهل و پرهیز از اتصاف به نادانی بوده است.

۱. سوره مجادله (۵۸)، آیه: ۱۱.

۲. مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۲۶۹.

۳. غررالحکم، ص ۱۸۵.

دانایی ، اقتدار و استقلال به بار می‌آورد و جهالت به انکسار و وابستگی می‌افزاید.

پیامبر گرامی اسلام ﷺ می‌فرماید:

﴿الْعِلْمُ رَأْسُ الْخَيْرِ كُلِّهِ، وَالْجَهْلُ رَأْسُ الشَّرِّ كُلِّهِ﴾^۱

«دانایی منشأ تمامی خوبی‌ها و رشد بوده و نادانی سرچشمه تمامی بدی‌ها و سقوط است»

حیات بالنده و مستقل یک نظام سیاسی، بستگی به توانمندی آن در عرصه علم و فناوری و تولیدات دانش بنیان و راهبردی دارد و کشوری که وابستگی علمی به دیگران دارد چون جسم مسمومی است که با سرم تزریق علم و یافته‌ها و ساخته‌های دیگران زنده است و همواره در موقعیت تهدید علمی و سپس سقوط اقتصادی و سیاسی به سر می‌برد.

تاریخ پرفراز و نشیب و عبرت‌آموز جهان گواه است که هر کشور که اندیشه علم‌گرایی و دانایی محوری و خودکفایی و رشد و پیشرفت در عرصه فناوری داشته است دارای بالندگی، پایداری و استقلال، قدرت رقابت و مقاومت و صاحب ثروت و عزت پایدار و همه‌جانبه می‌باشد.

﴿الْعِلْمُ سُلْطَانٌ مَنْ وَجَدَهُ صَالًا وَمَنْ لَمْ يَجِدْهُ صَيْلًا عَلَيْهِ﴾^۲

«علم مایه قدرت است هر که آن را دارا باشد پیروز بوده و آن که آن را ندارد مغلوب است»

به همین جهت در متون فاخر دینی به علم توجه زیرساختی و اساسی گردیده و وجه تمایز انسان و دیگر موجودات شناخته شده است و اولین معلم انسان خداوند بوده و آغازین هدیه الهی به او بعد از آفرینش وی، علم و دانش می‌باشد.

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾^۳

و به پیامبر گرامی خویش فرمان تقاضا و دعای رشد علمی می‌دهد:

﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾^۴

و قرآن یکی از عوامل تفاوت جوامع انسانی و ملاک برتری افراد را علم می‌شمارد:

﴿هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾^۵

۱ . بحار الأنوار، ج ۷۷ ، ص ۱۷۵ .

۲ . شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲۰ ، ص ۳۱۹ .

۳ . سوره بقره (۲) ، آیه: ۳۱ .

۴ . سوره طه (۲۰) ، آیه: ۹۸ .

۵ . سوره زمر (۳۹) ، آیه: ۹ .

و خداوند به انسان توان تفکر و پژوهش و تحقیق و کشف و تولید دانش داده است.

بی‌تردید یکی از مهم‌ترین شاخص‌های تعیین نرخ پیشرفت و توسعه یک ملت، مقدار گستره حوزه پژوهش، خودکفایی علمی و تولید دانش و فناوری و تبدیل آن به صنعت و ثروت علمی می‌باشد.

امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید:

﴿لَا كُنْزَ أَنْفَعُ مِنَ الْعِلْمِ﴾^۱

«هیچ گنجی مفیدتر از علم نیست»

شایان ذکر است هم‌اینک یکی از مهم‌ترین ابزار استعمار نو و سلطه جهان استکبار، عقب‌مانی و وابستگی علمی و اسارت و انحصار فناوری و اعمال آپارتاید علوم در کشورهای انقلابی و مستقل و در حال توسعه، به ویژه در علوم استراتژیک، مانند دانش هسته‌ای، نانو فناوری، بیوتکنولوژی، تولید سلول‌های بنیادین، صنایع پیشرفته نظامی و هوا فضا، فناوری IT و رادیو داروهای حیاتی است.

بنابراین یکی از ضروری‌ترین کارهای نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران همان‌طور که مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (دامت برکاته العالیه) فرموده اند «جهاد علمی» و «نهضت تولید علم و دستیابی به مرجعیت علمی» است. جهاد علمی یعنی مجاهدت و مبارزه در عرصه خودکفایی در تولید دانش و مرجعیت علمی در مقابل انحصارگران و سارقان حرفه‌ای علم و دانش بشری در حوزه علوم مورد نیاز.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

﴿لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ لَطَلَبُوهُ وَ لَوْ بَسْتَفَكَ الْمُهْجَ وَ خَوْضِ اللَّجَجِ﴾^۲

«اگر مردم آثار گرانقدر تحصیل علم می‌دانستند همگی به کسب علم و دانش می‌پرداختند هر چند جان‌ها داده شود و دریاها طی گردد.»

جهاد علمی یعنی دارا بودن بینش و فهم عقلانیت جایگاه علم و فناوری و تلاش دانش بنیان در حوزه نجات علمی، خودکفایی و تولید و زایش دانش و دارا شدن موقعیت مرجعیت علمی در جغرافیای علوم جهانی.

بی‌تردید فرآیند خودکفایی و تولید علم دارای ویژگی‌های خاصی که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۱. کافی، ج ۸، ص ۱۹.

۲. عوالی اللالی، ج ۴، ص ۶۱.

۱. تدوین کارشناسانه نقشه جامع علمی کلان کشور و بومی شده آن حسب ظرفیت‌های استانی و تبدیل آن به پروژه‌های علمی.
۲. موضوع یابی و موضوع سازی علمی طبق نقشه آمایشی علم.
۳. اولویت بندی موضوعات علمی بنا بر نیازهای جدی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و ارائه آن به مراکز تخصصی دانایی محور.
۴. توسعه و تعمیق امر پژوهش و محوریت آن در امور دانش بنیان و گسترش فرهنگ پشتکار و امید در میان پژوهشگران.
۵. گسترش جنبش نرم‌افزاری و ایجاد هم افزایی علم و ثروت ملی.
۶. ایجاد فرهنگ و گفتمان غالب «دانایی محوری و دانش بنیانی» در جامعه.
۷. ایجاد کرسی‌های نظریه‌پردازی و آزاداندیشی.
۸. احداث و توسعه فضاهای استاندارد و مجهز، جهت تحقیق و پژوهش و تحصیل و تولید علم مانند مراکز آموزش عالی و دهکده و جزیره دانایی و پارک‌های علم و فناوری.
۹. آموزش نخبگانی و نخبه پروری در تمامی سطوح آموزش با نگاه معماری فرایند رشد علمی کشور.
۱۰. حمایت مادی و معنوی از پروژه‌های علمی سپس تولیدات علمی و صنعتی نخبگان و گسترش فرهنگ اعتماد به نفس علمی ملی.
۱۱. برنامه‌ریزی تولید علم و مرجعیت علمی و ایجاد نگرش جامعه علمی جهانی به ایران به عنوان یک کشور دانایی‌محور و مرجع.
۱۲. حضور در عرصه‌های بین‌المللی علوم استراتژیک.
۱۳. ارائه تولیدات با استانداردهای لازم به جامعه جهانی و ایجاد قدرت رقابت بالا و پیشتازی در عرصه محصولات دانش بنیان با گسترش تجارت جهانی و فناوری IT و تجارت الکترونیک و تبدیل علوم به ثروت ملی.
۱۴. رصد علمی جهان و ایجاد بانک دانش و فناوری بین‌المللی در کشور و عرضه آن به متقاضیان داخلی و جهانی.
۱۵. طراحی تعامل علمی با نخبگان جهانی و مراکز بین‌المللی فناوری.
۱۶. جذب نخبگان و دانشمندان جهانی.
۱۷. ایجاد انجمن‌های دانش بنیان علمی و گسترش کارآمد پارک‌های علم و فناوری.
۱۸. ایجاد و توسعه رسانه‌های علمی مانند شبکه دانش و فناوری و مطبوعات حقیقی و مجازی.
۱۹. برگزاری هدفمند مسابقات علمی بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و استانی.
۲۰. مدیریت کارآمد و نظارت شایسته بر حسن جریان رشد علمی منطبق با نیازهای علمی کشور در فضای ملی و بین‌المللی.

۲۱. برنامه‌ریزی رشد معرفت دینی و ایمان، تقوا مداری و رشد اخلاق و تربیت حس اسلام‌خواهی و ولایت‌مداری در محیط‌های دانشگاهی و آموزش عالی.

تاریخ اسلام و ایران اسلامی دارای پیشینه بسیار شکوفای علمی در جهان دانش و فناوری و مرجعیت علمی در بسیاری از علوم مثل کلام و فلسفه و فقه و اصول، ریاضیات، شیمی و طب با گرایش‌های گوناگون می‌باشد و پیدایش دانشمندان بزرگ نشان از قدمت «علم‌مداری» و «مرجعیت علمی» و تمدن جهان اسلام و ایران اسلامی دارد.

ولی عواملی چند باعث نزول نهضت تولید علم و دانش در ایران و جهان اسلام گشت که می‌تواند به برخی از آنها اشاره کرد:

۱. فعالیت گسترده جهان استکبار و مصادره و استفاده فراوان از علوم جهان اسلام.
۲. گسترش پروژه استعمار علمی استکبار در جغرافیای جهان اسلام و طراحی و اجرای آپارتاید علمی به ویژه در علوم پایه و استراتژیک.
۳. بی‌توجهی حاکمان به خودکفایی علمی و تولید علم به ویژه در علوم تجربی و سرسپردگی آنان به اجرای طرح وابستگی همه‌جانبه به ویژه علمی از جانب بیگانگان.
۴. توسعه نهضت ترجمه و تقلید از اندیشه‌های غرب.
۵. جذب و خریداری دانشمندان اسلامی و مهاجرت آنان به جهان سلطه.
۶. ترویج فرهنگ تضعیف و تحقیر و خودباختگی علمی جهان اسلام و بزرگ‌نمایی دانشوری جهان غرب و زدودن حس افتخار و اعتماد به نفس و خودباوری علمی ملی.

شایان ذکر است که تاریخ علم در ایران دارای سه برهه متفاوت است:

۱. تولید و شکوفایی.
۲. رکود و ایستایی.
۳. احیاء و بالندگی.

در مقطع زمانی «تولید و شکوفایی» علم و دانش در ایران که در دوران اسلامی صورت گرفت عالمان بزرگی چون ابوعلی سینا، فارابی، ابوریحان بیرونی، خوارزمی، سیبویه، کسایی و رازی در علوم مختلف انسانی، تجربی، پایه و میان رشته‌ای ظهور کردند و به بسیاری از گزاره‌های جدید علمی و تولیدات و محصولات علمی دست پیدا کردند به طوری که کشورهای هم‌جوار منطقه و دور دست از تألیفات و نظریه‌های عالمان و فناوری‌های نوین این مرزوبوم استفاده می‌کردند و ایران اسلامی میراث دار گنجینه بزرگ علمی جهان بود.

برهه «رکود و ایستایی» از زمان حاکمیت قاجار سپس پهلوی و شروع دوره نفوذ گسترده اروپا به ایران آغاز می‌شود و تا انقلاب اسلامی ادامه یافت. در این دوران تسلط سیاسی بیگانگان، سرسپردگی، خودکامگی و بی‌کفایتی و

قوم‌گرایی و خوش‌گذرانی پادشاهان و خاموشی خواص و نخبگان و خودباختگی همه‌جانبه غرب‌زدگان موجب هرچه بیشتر وابستگی علمی و فنآوری و سرکوب استعدادهای درخشان و فرار مغزها از ایران گردید و فساد همه‌جانبه علمی و آثار شوم آن در مجامع علمی، محیط اجتماعی و نظام سیاسی و اقتصادی هر چه بیشتر نمایان شد.

پیامبر گرامی اسلام ﷺ می‌فرماید:

﴿مَنْ عَمِلَ عَلَىٰ غَيْرِ عِلْمٍ كَانَ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ﴾^۱

«هر که جاهلانه عمل نماید بیش از آنکه پیشرفت کند به عقب‌افتادگی و تباهی دچار می‌شود»

در این دوران سیاه که سخت‌ترین دوره تاریخ سیاسی ایران است تمامی اسباب در یوزگی و وابستگی به جهان غرب تحقق یافت و محیط‌های دانش بنیان با مدل و محتوای غربی بنا نهاده شد و فرهنگ غرب‌گرایی علمی در این مراکز و جامعه به پیروی رشد علمی غرب و ورود فزاینده کالاهای غربی به ایران گسترش یافت. نگاه جامعه علمی و خاستگاه دانشوران ایران، غرب بود و نهضت ترجمه و تقلید و مونتاژ علمی و خودباختگی فنآوری از جهان به اصطلاح توسعه یافته و فرهنگ جمود و تحجر علمی سراسر جامعه علمی را فرا گرفته بود.

پیامبر گرامی اسلام ﷺ می‌فرماید:

﴿هِمَّةُ الْعُلَمَاءِ الْوَعَايَةُ وَ هِمَّةُ السُّفَهَاءِ الرَّوَايَةُ﴾^۲

«اهتمام اهل دانش بر فهمیدن و کشف و تولید است و اهتمام نابخردان بر روایت‌گری است»

دوره «اتکایی و بالندگی» از انقلاب اسلامی ایران شروع گردید و با طراحی، هدایت و فرمان مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (دامت برکاته العالیه) به نهضت خودکفایی و جنبش تولید علم به اوج خود رسید، یک تحوّل عظیم علمی در تاریخ ایران آغاز گردید که یادآور دوران مرجعیت علمی ایرانی - اسلامی می‌باشد. در برابر تهاجم علمی جهان سلطه، جهاد و نهضت خودکفایی و تولید علم و دستیابی به مرجعیت علمی با تدوین نقشه جامع علمی کشور برنامه‌ریزی و مدیریت گردید و سامانه گسترش جنبش نرم‌افزاری و کرسی‌های نظریه‌پردازی و حضور در صحنه‌های دانایی محور جهانی تنظیم و سرانجام این فرایند رشد علمی و دانش بنیادین و تجلی علم در قالب فنآوری‌های مورد نیاز و شکوفایی صنعت و ثروت معنوی و مادی نظام مقدس جمهوری اسلامی گردید.

با فرمان تشکیل این جبهه و جهاد علمی از طرف مقام معظم رهبری (دامت برکاته العالیه) و زمینه سازی‌های حداقلی لازم، جوانان نخبه بسیاری با امید و نشاط و با جرأت و قدرت علمی به این مهم پرداختند که نتیجه آن جبران عقب‌ماندگی علمی در برخی از علوم، خودکفایی و نوآوری و تولید علم و دستیابی به فنآوری‌های نوین مانند دانش

۱. محاسن، ج ۱، ص ۳۱۴.

۲. کنز العمال، ج ۲۹۳۳۷.

هسته‌ای، نانو و تولید رادیو داروها، آفرینش سلول‌های بنیادین، بیوتکنولوژی، تسلط نظری و کاربردی بر دانش هوافضا و دیگر علوم گردید.

این دوران را می‌توان دوران جهاد علمی ایران اسلامی و بیداری علمی جهان اسلام نامید و آغاز نهضت رهایی علم از چنگال استکبار دانست و جهان آینده می‌رود که شاهد حماسه علمی ایران اسلامی باشد بدین جهت جبهه انقلاب‌ستیزی جهان استکبار با تمام قوای تهاجم سخت ترور و تهاجم نرم علمی به دنبال توقف رشد فزاینده جبهه دانشی ایران می‌باشد.